

The Role of Korean Civil Societies on the Japanese Comfort Women Issue: The Erecting of Comfort Women Statue Abroad

การเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้
กรณีหญิงบำเรอกหารญี่ปุ่น:
การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในต่างประเทศ

สุชาดา เลียงชูศักดิ์ ¹

Suchada Liangchoosak

¹ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “บทบาทการเรียกร้องของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในต่างประเทศกรณีหญิงบำเรอกหารญี่ปุ่น ระหว่างปี 2010-2017”

Corresponding Author:

Suchada Liangchoosak, Department of International Relations,
Faculty of Political Science, Chulalongkorn University,
Bangkok 10330, Thailand
E-mail: hunhayo@hotmail.com

Received: 2 Sep 18

Revised: 25 Nov 18

Accepted: 28 Nov 18

Abstract

The aim of this article is to study the role of South Korean civil societies in erecting Korean comfort women statues abroad after the reaching of comfort women agreement on December 28, 2015 between South Korean and Japanese government. The study demonstrates the manner in which the statues were able to be established in different countries, outside South Korea, by investigating 3 groups of South Korean civil societies - the Korean council for women drafted for military sexual slavery by Japan (the Korean Council), Hwaseong city civic group, and Suwon city civic group - that have central role in moving the issue toward international arena to calling for responsibility and sincere apology from Japanese government. This article finds that the erecting Korean comfort women statues abroad was done by South Korean civil societies making transnational network with group of civil society in other country - especially the country that colonized by Japan before and between World War II - and international organizations. In making cooperation with transnational network, South Korean civil societies do it under sisterhood concept and universal ideology – human rights and women’s rights - that have very significant ideology today.

Keywords: comfort women, Korean civil societies, human rights, women’s rights, transnational advocacy network

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการตั้งรกรากผู้พลัดถิ่นชาวเกาหลีใต้ในประเทศ ว่ามีวิธีดำเนินการอย่างไร จึงสามารถนำผู้พลัดถิ่นไปตั้งในต่างแดนได้ โดยศึกษาการดำเนินงานหลังการลงนามข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอวันที่ 28 ธันวาคม 2015 ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 3 กลุ่ม ได้แก่ สมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้พลัดถิ่นที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Korean Council), ภาคประชาสังคมเมือง ฮวาซอง (Hwaseong city civic group) และภาคประชาสังคมเมืองซวอน (Suwon city civic group) ซึ่งถือเป็นกลุ่มสำคัญที่สะท้อนถึงความต่อเนื่องของการนำประเด็นปัญหาไปสู่เวทีนานาชาติ ทั้งนี้ การศึกษาชี้ให้เห็นว่า การนำผู้พลัดถิ่นไปตั้งในต่างประเทศนั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้สร้างความร่วมมือในต่างประเทศภายใต้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกันและอุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน เพื่อสร้างความร่วมมือกับกลุ่มประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น และกลุ่มองค์กรในต่างแดน

คำสำคัญ: หญิงบำเรอ, ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้, สิทธิมนุษยชน, สิทธิสตรี, เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ

บทนำ

เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2015 มีการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างรัฐบาลเกาหลีใต้กับรัฐบาลญี่ปุ่น การลงนามดังกล่าว เป็นความพยายามยุติปัญหาความขัดแย้งที่ยืดเยื้อมาเป็นเวลานาน จากการที่ญี่ปุ่นได้นำผู้หญิงซึ่งอยู่ภายใต้ประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของตนเข้าไปอยู่ภายในฐานทัพเพื่อคอยปรนนิบัติทหารในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงชาวเกาหลีจำนวนไม่น้อยกว่า 200,000 คน (Stetz and Oh, 2015, p. 9; Muta, 2016, p. 623) ทั้งนี้ รัฐบาลทั้งสองประเทศได้ยืนยันว่าข้อตกลงที่เกิดขึ้นถือเป็น 'มติครั้งสุดท้ายและไม่เปลี่ยนแปลง' (final and irreversible resolution) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ญี่ปุ่นจะทำการขอโทษต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและชดเชยเป็นเงินจำนวน 1,000 ล้านดอลลาร์เพื่อก่อตั้งมูลนิธิภายใต้การดูแลของรัฐบาลเกาหลีใต้เพื่อที่จะเยียวยาอดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีที่ยังมีชีวิต โดยมีข้อแม้ว่าทางเกาหลีใต้จะต้องรื้อถอนรูปปั้นหญิงบำเรอออกจากหน้าสถานทูตญี่ปุ่น ที่ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่างสมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Korean Council) ได้นำมาตั้งไว้ในวาระครบรอบการชุมนุมหน้าสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซลครั้งที่ 1,000 ในเดือนธันวาคม ปี 2011 และรัฐบาลทั้งสอง จะไม่มีการนำประเด็นนี้ขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์กันในเวทีระหว่างประเทศอีกต่อไป (BBC News, 2015)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการลงนามในข้อตกลง ได้เกิดกระแสความไม่พอใจจากภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ บั๊จเจกซน และเหล่าอดีตหญิงบำเรอจนเกิดการชุมนุมประท้วงและตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอไว้ที่หน้าสถานกงสุลญี่ปุ่นในปูซาน สาเหตุมาจากมองว่า การลงนามที่เกิดขึ้นขาดความชอบธรรม เนื่องจากอดีตหญิงบำเรอไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาข้อตกลงดังกล่าว และญี่ปุ่นก็ไม่ได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบในแง่ของกฎหมาย (The Washington post, 2018) ยิ่งไปกว่านั้นคือ อดีตหญิงบำเรอและภาคประชาสังคมไม่อาจปักใจเชื่อได้ว่า คำขอโทษของญี่ปุ่นมาจากความสำนึกผิดจากใจจริง (Kumagai, 2016, XI) นอกจากนี้ ข้อตกลงปี 2015 ไม่ได้ระบุว่า ญี่ปุ่นจะบันทึกเหตุการณ์หญิงบำเรอลงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ตามความต้องการของหญิงบำเรอและภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อีกทั้ง เมื่อรัฐบาลของปาร์ค กึน-ฮเย (Park Guen-hye) หมุดอำนาจลงและนายมุน แจ-อิน (Moon Jae-in) ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของเกาหลีใต้แทน ผู้นำคนใหม่ของเกาหลีใต้ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า ข้อตกลงดังกล่าวระหว่างเกาหลีใต้และญี่ปุ่นนั้นมีข้อผิดพลาดและจำเป็นที่จะต้องนำกลับมาพิจารณาใหม่ เนื่องจาก กระบวนการลงนามมิได้ผ่านการไต่ถามหรือขอความคิดเห็นจากอดีตหญิงบำเรอซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำของญี่ปุ่นในช่วงสงคราม อีกทั้งนายมุน แจ-อิน ยังได้ให้คำจำกัดความของเหตุการณ์หญิงบำเรอว่าเป็น "อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ" (crime against humanity) (Reuters, 2018)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการลงนามในข้อตกลง ทำให้ปัญหาความขัดแย้งที่ดูเหมือนจะจบลงด้วยดี กลับปะทุขึ้นมาหนักกว่าเดิม เพราะกระแสความไม่พอใจต่อการลงนามดังกล่าว ทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีได้ขยายวงกว้างในการเรียกร้องไปสู่ประเทศอื่นๆ ถึงแม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีความพยายามเรียกร้องในเวทีนานาชาติโดยการนำปัญหาขึ้นเสนอต่อสถาบันระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (United Nations) หรือการเรียกร้องในที่สาธารณะโดยการนำอนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งไว้ตามสถานที่ต่างๆ ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ทว่า หลังจากการลงนามในปี 2015 รูปปั้นดังกล่าวได้กระจายไปสู่ประเทศในยุโรปอย่างเยอรมนี เมื่อปี 2017 ซึ่งถือว่าเป็นรูปปั้นหญิงบำเรอตัวแรกในทวีปยุโรป รวมไปถึงในภูมิภาคเอเชียอย่างที่เชียงใหม่ ประเทศจีนปี 2016 อีกทั้งปัญหาดังกล่าวยังทวีความเข้มข้นขึ้นเมื่อมีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่ซานฟรานซิสโก ในเดือนกันยายนปี 2017 โดยองค์กรความร่วมมือเพื่อหญิงบำเรอ (Comfort Women Justice Coalition: CWJC) ในสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ดำเนินการ สร้างความคุ้นเคืองให้แก่ญี่ปุ่นจนถึงขั้นตัดความสัมพันธ์อัน “บ้านพี่เมืองน้อง” (sister city) ระหว่างไอชะกะของญี่ปุ่นกับซานฟรานซิสโกของสหรัฐอเมริกา ซึ่งยาวนานกว่า 60 ปี (The Asahi Shimbun, 2017)

อาจกล่าวได้ว่า รูปปั้นหญิงบำเรอได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญเชิงสัญลักษณ์ในการเรียกร้องความรับผิดชอบและการชดใช้จากญี่ปุ่นทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ Eunji Hwang มองว่า เป็นการนำความทรงจำในอดีตมาฉีกไว้ในรูปแบบซึ่งจะทำหน้าที่เป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และรูปปั้นนี้จะมีอำนาจในตัวของมันเองโดยผู้ที่สร้างมันขึ้นมา (Hwang, 2016) ในบทความนี้ มุ่งศึกษายุทธศาสตร์ที่ภาคประชาสังคมเกาหลีได้ใช้ในการนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างประเทศเพื่อเรียกร้องและกดดันญี่ปุ่น โดยจะเน้นศึกษาการดำเนินงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 3 กลุ่ม คือ สมาคมชาวเกาหลีเพื่อผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่น (the Korean Council for Women Drafted for Military Sexual Slavery by Japan: the Korean Council) ซึ่งถือเป็นภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กลุ่มแรกๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในฐานะตัวแทนของหญิงบำเรอและมีบทบาทสำคัญทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ, ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง (Hwaseong city civic group) และภาคประชาสังคมเมืองซวอน (Suwon city civic group) เนื่องจากทั้ง 3 กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อประเด็นหญิงบำเรอทั้งภายในและต่างประเทศอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนที่จะมีการลงนามในข้อตกลง และยังคงบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในช่วงหลังการลงนามในข้อตกลงปี 2015 จากความพยายามผลักดันประเด็นปัญหาไปสู่พื้นที่สำคัญๆ ในสหรัฐอเมริกาและไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ นอกเหนือจากสหรัฐอเมริกา บทความนี้ศึกษาว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่มใช้วิธีการใดหรือใช้อะไรเป็นเครื่องมือในการนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างประเทศเพื่อเป็นการเรียกร้องและกดดันญี่ปุ่นต่อกรณีหญิงบำเรอ

บทความนี้เสนอว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ทั้ง 3 กลุ่ม สามารถนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างประเทศได้นั้น มาจากการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนในต่างแดน โดยดำเนินการ ภายใต้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกันเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน รวมทั้งใช้กรอบอุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีในการเข้าถึงกลุ่มนักเคลื่อนไหวและองค์กรในต่างประเทศ ที่สำคัญคือ การนำกรอบสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีมาเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างเครือข่ายช่วยให้การเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นในเวทีนานาชาติของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้รับ ‘การยอมรับ’ และสร้าง ‘ความชอบธรรม’ ในการเรียกร้องดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้ในช่วงหลังปี 2011 อนุสาวรีย์และรูปปั้นหญิงบำเรอจะถูกเรียกว่า ‘อนุสาวรีย์สันติภาพ’ (peace monument) ทว่า ในงานเขียนของนักวิชาการหรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ส่วนมากก็ยังคงใช้คำว่า ‘อนุสาวรีย์หญิงบำเรอ’ (comfort women memorial) และ ‘รูปปั้นหญิงบำเรอ’ (comfort women statue) เสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในบทความนี้ ผู้วิจัยจะยังคงใช้คำเรียกรูปปั้นที่ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ในการเคลื่อนไหวว่า รูปปั้นหญิงบำเรอ ด้วยเมื่อพิจารณาถึงการใช้คำเรียกดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้คำว่ารูปปั้นหญิงบำเรอแทนคำว่าอนุสาวรีย์สันติภาพ เป็นการสร้าง ‘นัย’ เพื่อให้ภาพของผู้หญิงที่ถูกใช้บำเรอทหารญี่ปุ่นชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อผนวกกับการใช้วาทกรรมสิทธิสตรีที่ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ในการเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่น

เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ

บทความชิ้นนี้ มุ่งชี้ให้เห็นถึงวิธีการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างแดนภายหลังการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งเมื่อปี 2015 โดยจะเน้นไปที่การสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้สนับสนุนในต่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า หากไม่มีกลุ่มเครือข่ายนี้ ก็อาจเป็นการยากที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะเข้าไปมีบทบาทการเรียกร้องในต่างแดน โดยพิจารณาถึงการดำเนินงานภายใต้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน และกรอบสากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ที่เอื้อต่อการผลักดันประเด็นหญิงบำเรอในเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งสำหรับผู้วิจัยแล้ว กรอบสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ถือเป็นหัวใจสำคัญในสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ อีกทั้งยังเป็นกรอบที่ช่วย ‘เพิ่มโอกาส’ ในการเรียกร้องมากยิ่งขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิธีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ บทความนี้จะอาศัยการวิจัยเอกสาร (documentary research) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ อาทิ แถลงการณ์ เอกสารจากเว็บไซต์องค์กรระหว่างประเทศ และข้อมูลทุติยภูมิ เช่น หนังสือวิชาการ วารสาร บทความที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์วิธีการของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ภายใต้แนวคิด “เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ” (transnational advocacy network) ตามที่ Margaret E. Keck และ

Kathryn Sikkink ได้อธิบายไว้ว่าประกอบด้วย ตัวแสดงที่เป็นองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ กลุ่มคนที่ท้องถิ่นที่ออกมาเคลื่อนไหว มูลนิธิหรือสมาคมต่างๆ องค์กรผู้บริโภค (Keck and Sikkink, 1998, p. 9) ซึ่งภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ จะได้รับความช่วยเหลือจากตัวแสดงภายในเครือข่ายเหล่านี้ในการเคลื่อนไหวในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับผู้มีอำนาจในท้องถิ่นเพื่อขออนุมัติตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในพื้นที่ อีกประการหนึ่ง เครือข่ายประชาสังคมข้ามชาตินี้ จะเป็นฐานเสียงสำคัญในกรณีที่ภาคประชาสังคมเกาหลีได้นำประเด็นหญิงบำเรอเผยแพร่ในระดับระหว่างประเทศ อาทิ สถาบันระหว่างประเทศเช่นองค์การสหประชาชาติที่จะเป็นการกดดันญี่ปุ่นซึ่งจะมีโอกาสประสบความสำเร็จกว่าการกดดันที่มาจากภาคประชาสังคมเกาหลีได้เพียงอย่างเดียว

ในส่วนของวิธีการทำงานนั้น Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink ได้จำแนกวิธีการออกเป็น 4 วิธีด้วยกันคือ Information politics, Symbolic politics, Leverage politics และ Accountability politics (Keck and Sikkink, 1998, p. 16) ซึ่งจะอธิบายตามลำดับดังนี้

Information politics คือ ความสามารถในการส่งสารหรือข้อมูลทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว และนำเชื่อถือไปสู่ที่ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะบังเกิดผล (Keck and Sikkink, 1998, p. 18) โดยข้อมูลดังกล่าวไม่เพียงแต่ต้องการบอกเล่าความจริงเท่านั้น หากยังต้องการเรียกร้องหรือรณรงค์บางสิ่งบางอย่างด้วย (Winanti and Hanif, 2014, p. 37)

Symbolic politics คือ ความสามารถในการเลือกใช้สัญลักษณ์ การกระทำ หรือเลือกใช้เรื่องราวบางช่วงบางตอนของเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อผู้คน (Keck and Sikkink, 1998, p. 22) เพื่อที่จะดึงดูดความสนใจจากสาธารณชนทั่วไป ดังเช่นการเลือกใช้รูปปั้นซึ่งมีลักษณะเป็นรูปปั้นผู้หญิงชาวเกาหลีใต้ในชุดฮันบก เป็นสัญลักษณ์ของตัวแทนหญิงบำเรอ เนื่องจากการปั้นรูปปั้นในลักษณะเช่นนี้จะเป็นที่สะดุดตาและดึงดูดความสนใจจากประชาชนได้ดีกว่า ตามที่ คิม อึน-ซุง (Kim Eun-sung) ได้กล่าวถึงการปั้นรูปปั้นเพื่อนำไปตั้งไว้หน้าสถานทูตญี่ปุ่น ในกรุงโซลว่า “...เราต้องการให้ประเด็นหญิงบำเรอแพร่กระจายออกไป จึงได้ออกแบบรูปปั้นในลักษณะของผู้หญิง เป็นรูปปั้นผู้หญิงสีทองแดง (bronze girl)...” (Son, 2018, p. 150)

Leverage politics คือ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากตัวแสดงที่มีอำนาจที่จะทำให้สมาชิกของเครือข่ายที่มีอำนาจน้อยกว่าจะสามารถมีอิทธิพลในพื้นที่หนึ่งๆ ได้อย่างไม่น่าเชื่อ (Keck and Sikkink, 1998, p. 23)

Accountability politics คือ ความพยายามควบคุมตัวแสดงที่มีอำนาจในการออกนโยบายหรือกฎระเบียบต่างๆ (Keck and Sikkink, 1998, p. 24)

ในการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้สนับสนุนในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้เพื่อนำรูปแบบไปตั้งในต่างแดนหลังการลงนามในข้อตกลงปี 2015 ผู้วิจัยมองว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้ Information politics ในการสร้างความร่วมมือภายใต้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มประเทศที่เคยตกอยู่ใต้อาณานิคมของญี่ปุ่น นอกจากนี้ เพื่อให้ประเด็นปัญหาขยายวงกว้างไปยังกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ ที่ไม่จำกัดอยู่แค่ภายในเกาหลีใต้หรือกลุ่มประเทศที่เคยประสบชะตากรรมร่วมกันเพียงอย่างเดียว ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ยังใช้ Information politics ร่วมกับ Leverage politics และ Accountability politics เพื่อชักจูงให้นานาชาติให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการตั้งรูปแบบหญิงบำเรอ โดยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับหญิงบำเรอและเรียกร้องความเป็นธรรมภายใต้กรอบสากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ซึ่งกรอบทั้งสองนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน และเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยเปิดโอกาสให้ทางกลุ่มสามารถเรียกร้องหรือกดดันญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพในต่างประเทศ ซึ่งเมื่อภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้วิธีดำเนินงานทั้งในรูปแบบของ Information politics, Leverage politics และ Accountability politics เพื่อสร้างเครือข่ายอันนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาในรูปแบบของ Symbolic politics ซึ่งก็คือการตั้งรูปแบบอันเป็นสัญลักษณ์ของหญิงบำเรอทหารญี่ปุ่น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การเรียกร้องในต่างประเทศนั้น อาจเกิดขึ้นได้ลำบากหากไม่มีกลุ่มเครือข่ายที่คอยให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนประเด็นปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอารูปแบบซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองโดยตรงไปตั้งในพื้นที่ต่างแดน ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีการริเริ่มนำรูปแบบหญิงบำเรอไปตั้งไว้ในที่สาธารณะของต่างประเทศหลายแห่ง โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาที่ถือว่ามีที่ตั้งอนุสาวรีย์และรูปแบบหญิงบำเรอมากที่สุด หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ก่อนการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ปรากฏความเคลื่อนไหวในประเด็นนี้อย่างเป็นทางการผ่านอนุสาวรีย์หินอ่อนและรูปแบบหญิงบำเรอในรัฐต่างๆ อาทิ รัฐแคลิฟอร์เนีย (California) มี 2 แห่ง คือ เกล็นเดล (Glendale) และ สวนสาธารณะโรห์เนอร์ท (Rohnert Park) รัฐนิวยอร์ก (New York) มี 1 แห่ง คือ ลองไอส์แลนด์ (Long Island) รัฐนิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) มี 2 แห่ง คือ สวนสาธารณะพาลิเสด (Palisades Park) และ ยูเนียน ซิตี้ (Union City) รัฐเวอร์จิเนีย (Virginia) มี 1 แห่ง คือ แฟร์แฟกซ์ (Fairfax) รัฐมิชิแกน (Michigan) มี 1 แห่ง คือ เซ้าธ์ฟีลด์ (Southfield) (Board of Supervisors, 2015)

ทั้งนี้ ภายหลังจากที่มีการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้ง ขอบข่ายการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแคในสหรัฐอเมริกาอีกต่อไป รูปปั้นหญิงบำเรอที่ Nepal-Himalaya Pavilion Park ในเทศบาลเมืองวีเซนต์ (Wiesent) ของรัฐบาวาเรีย (Bavaria) ประเทศเยอรมนี ถือเป็นรูปปั้นเพื่อการเรียกร้องและกดดันญี่ปุ่นตัวแรกในยุโรป นอกจากนี้ยังมีการตั้งรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Normal University) ประเทศจีน และล่าสุดได้หวันก็มีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอเป็นตัวแรกในประเทศเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2018 ซึ่งตรงกับวันที่นางคิม ฮัก-ซุน อดีตหญิงบำเรอออกมาบอกเล่าเรื่องราวต่อสาธารณชนเป็นครั้งแรกเมื่อปี 1991

อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงกรณีศึกษาที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการเรียกร้องและการตั้งรูปปั้นในต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยการตั้งรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ ในประเทศจีน เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2016 โดยภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง การจัดแสดงรูปปั้นที่ เนชั่นนอล มอลล์ กรุงวอชิงตัน ดีซี สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2016 โดย the Korean Council และการตั้งรูปปั้นที่ Nepal-Himalaya Pavilion Park ประเทศเยอรมนี วันที่ 8 มีนาคม 2017 โดยภาคประชาสังคมเมืองซูวอน ส่วนรูปปั้นที่ได้หวันนั้น เกิดขึ้นจากความร่วมมือของภาคประชาสังคมภายในได้หวัน โดยที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ไม่ได้มีส่วนร่วมใดๆ ผู้วิจัยจึงไม่ได้ยกมาเป็นกรณีศึกษาของบทความนี้

ในการนำรูปปั้นหญิงบำเรอไปตั้งในต่างแดนของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ จะพบว่าตลอดช่วงการดำเนินงานนั้นทั้ง 3 กลุ่มได้รับการอำนวยความสะดวกจากเครือข่ายผู้สนับสนุนในประเทศซึ่งเป็นสถานที่ตั้งรูปปั้น โดยผู้วิจัยจำแนกวิธีการ 'สร้าง' เครือข่ายในต่างประเทศของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ 2 รูปแบบด้วยกัน คือ การใช้กรอบของประสบการณ์ร่วมกันเพื่อสร้างความรู้สึกอันเป็นหนึ่งเดียวกันและการสร้างเครือข่ายกับนักวิชาการ นักเคลื่อนไหว รวมไปถึงองค์กรต่างๆ ภายใต้อุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี

การสร้างความร่วมมือภายใต้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน

การเรียกร้องภายใต้กรอบประสบการณ์ร่วมกัน เห็นได้จากการตั้งรูปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ ประเทศจีน ซึ่งภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องได้รับความเห็นชอบจากมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2016 ในการจัดตั้งรูปปั้นภายในมหาวิทยาลัย ความพิเศษของการตั้งรูปปั้นในครั้งนี้คือ นอกจากจะมีรูปปั้นหญิงบำเรอที่สะท้อนถึงผู้หญิงชาวเกาหลีใต้แล้ว รูปปั้นดังกล่าวยังถูกนำมาตั้งเคียงคู่กับรูปปั้นหญิงบำเรอที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงชาวจีนที่ได้รับผลกระทบจากญี่ปุ่นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกันจากเหตุการณ์ที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ 'การสังหารหมู่หนานกิง' (the Nanjing massacre) และได้เคยมีการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอมาแล้วเมื่อปี 2015 ที่นานกิง

(Shanghaiist, 2015) แต่รูปปั้นหญิงบำเรอที่ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องระดมทุนจากประชาชนในท้องถิ่นเพื่อปั้นรูปปั้นนี้ขึ้นมาและส่งมาที่เซี่ยงไฮ้ นั่นถือเป็นรูปปั้นสัญลักษณ์เกาหลีดัวแรกที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินจีน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงวิธีดำเนินการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในประเทศจีนแล้ว จะเห็นว่า ความสามารถในการนำประเด็นเข้าไปสู่ต่างประเทศอย่างจีนของภาคประชาสังคมเกาหลีดัวนั้นสามารถทำได้ด้วยความร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายภายในมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ความร่วมมือที่เกิดขึ้นนั้นดำเนินไปภายใต้ความรู้สึกของการมีประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกาหลีดัวกับจีนตามที่ Bell Hooks ได้ให้คำจำกัดความว่าเป็นลักษณะของความเป็นพี่เป็นน้องที่แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน (sisterhood) และเพื่อที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Hooks, 2015, p. 43-44) อีกทั้ง ผู้ที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงการเรียกร้องในจีนคือ ศาสตราจารย์ซู จื่อเหลียง (Su Zhiliang) นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องหญิงบำเรอทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์หญิงบำเรอในมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันเดียวกับพิธีตั้งรูปปั้นภายในมหาวิทยาลัย และเป็นช่วงเดียวกับที่ทางมหาวิทยาลัยจัดการประชุม “Global Alliance for Preserving the History of WWII in Asia” (GA) ในหัวข้อ “Memory of War and Peace of Mankind” (South China Morning Post, 2016)

อาจกล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในจีนของภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็อง มาจากการจัดประชุมดังกล่าวซึ่งมีศาสตราจารย์ซู จื่อเหลียงเป็นหัวหน้าการประชุมในครั้งนี้นี้ รูปปั้นหญิงบำเรอจึงถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการประชุมครั้งนี้ด้วยหัวข้อที่เจาะจงไปถึงเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นรุกรานประเทศในเอเชียในช่วงสงครามโลก

การสร้างความร่วมมือภายใต้อุดมการณ์สากล

หากกล่าวถึงเรื่องอุดมการณ์สากลอย่างสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีแล้ว อุดมการณ์ทั้งสองนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบอบระหว่างประเทศปัจจุบัน ถึงแม้ว่า ทางภาคประชาสังคมเกาหลีดัวได้ดำเนินการเรียกร้องภายใต้กรอบทั้งสองมาตั้งแต่ช่วงต้นของการเรียกร้องในระดับระหว่างประเทศ แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า กรอบสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรียังคงเป็นแกนหลักที่ทางภาคประชาสังคมใช้ในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่การนำประเด็นหญิงบำเรอผูกโยงเข้ากับกรอบดังกล่าวในสถาบันการเมืองระหว่างประเทศอย่างองค์การสหประชาชาติเท่านั้น หากรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนเพื่อตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในพื้นที่ต่างๆ ในต่างประเทศ ก็ยังคงดำเนินการภายใต้อุดมการณ์ทั้งสองนี้

ในบางครั้ง การเรียกร้องภายใต้กรอบสิทธิสตรีมักจะถูกรวมเข้ามาอยู่ในกรอบของสิทธิมนุษยชน ดังเช่นในการประชุม the UN World Conference on Human Rights ที่เวียนนา ประเทศออสเตรียในปี 1993 ประเด็นสิทธิสตรีถูกนำขึ้นมาเสนอโดยนักเคลื่อนไหวสิทธิสตรีซึ่งเน้นย้ำในเรื่องการละเมิดสิทธิสตรี (violation of women's rights) และท้ายที่สุด การเคลื่อนไหวในครั้งนั้นก็ประสบความสำเร็จเมื่อในที่ประชุมได้มีแถลงการณ์ความว่า “สิทธิมนุษยชนของผู้หญิงและเด็กผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญที่ไม่สามารถแยกออกจากกรอบสิทธิมนุษยชนได้” (UN, 2014, p. 12) ทำให้ในการเรียกร้องประเด็นอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงและสิทธิของผู้หญิง จะต้องผูกโยงเข้ากับสิทธิมนุษยชนอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งในการประชุมครั้งนั้น มีการพูดถึงประเด็นหญิงบำเรอในหัวข้อ ‘อาชญากรรมสงคราม’ (war crime) ด้วยเช่นกัน จึงทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้สามารถนำประเด็นหญิงบำเรอซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิสตรี เข้ามาผูกโยงกับสิทธิมนุษยชนได้ในทุกๆ โอกาสของการเรียกร้อง และในการตั้งรูปปั้นแต่ละแห่ง ภาคประชาสังคมจะดำเนินการภายใต้อุดมการณ์สากลนี้เสมอ

การตั้งรูปปั้นเพื่อจัดแสดงที่ เนชั่นนอล มอลล์ กรุงวอชิงตัน ดีซี สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2016 เป็นรูปปั้นซึ่งจัดทำขึ้นโดยภาคประชาสังคมเกาหลีใต้อย่าง the Korean Council ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก เดวิด โด (David Do) ผู้อำนวยการ the DC Mayor’s Office on Asian and Pacific Islander Affairs (MOAPIA) ผู้เป็นนักกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียกร้องในประเด็นต่างๆ องค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อคนเอเชียและประเทศในแปซิฟิกในแง่ของการเรียกร้องในเรื่องของสิทธิและพันธะสัญญาต่างๆ (MOAPIA, 2007) อีกทั้งในการจัดแสดงรูปปั้นดังกล่าว ยูน มี-ฮยง (Yoon Mee-hyang) ตัวแทนของ the Korean Council คาดหวังว่า วอชิงตันจะกลายเป็นแหล่งของการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และ “เป็นกระบอกเสียงเพื่อสันติภาพและสิทธิมนุษยชน” คำกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชน เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือ

การดำเนินงานภายใต้กรอบสิทธิมนุษยชนของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากคำกล่าวของตัวแทนของนายเดวิด โด จาก MOAPIA ในวอชิงตันในพิธีเปิดการแสดงรูปปั้นว่า “รูปปั้นหญิงบำเรอมาอยู่ที่นี่เพื่อที่จะเตือนความจำเราถึงความผิดพลาดในอดีต และจะทำให้เราได้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์รวมทั้งสิ่งที่อดีตหญิงบำเรอต้องเผชิญ รูปปั้นหญิงบำเรอนี้ จะเป็นทั้งสัญลักษณ์ในแง่สิทธิมนุษยชนและเป็นสิ่งที่ประกันว่าประวัติศาสตร์จะไม่เกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม” (Hankyoreh, 2016) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการจัดแสดงรูปปั้นในครั้งนี้ ทางภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ดำเนินการโดยใช้อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนเป็นแกนหลักเพื่อที่จะสร้างเครือข่ายสนับสนุนการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอเพื่อกดดันญี่ปุ่น และเมื่อวาทกรรมสิทธิมนุษยชนคืออุดมการณ์เดียวกับที่ MOAPIA ยึดถือและให้ความสำคัญ จึงไม่เป็นการยากที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะได้รับความช่วยเหลือในการจัดแสดงรูปปั้นครั้งนี้

อนึ่ง ความน่าสนใจของการจัดแสดงรูปปั้นในครั้งนี้คือ the Korean Council ได้พุ่งเป้ามาที่ วอชิงตัน ซึ่งในส่วนนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ the Korean Council พยายามที่จะจัดแสดงรูปปั้นที่วอชิงตัน อาจมีสาเหตุหลักๆ คือ วอชิงตันเป็นที่ตั้งของรัฐบาลและยังเป็นเมืองหลวงของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น หากสามารถนำรูปปั้นมาปรากฏที่วอชิงตันได้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจ ซึ่งจะส่งผลต่อการกดดันญี่ปุ่นอีกทางหนึ่ง

การตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอในเยอรมนี วันที่ 8 มีนาคม 2017 เป็นอีกกิจกรรมความเคลื่อนไหว ที่แสดงให้เห็นถึงขอบข่ายการเรียกร้องที่ปะทุมากขึ้นภายหลังการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้ง ในปี 2015 เพราะการตั้งรูปปั้นในครั้งนี้ ถือเป็นครั้งแรกที่มีการนำรูปปั้นไปตั้งไว้ในประเทศแถบยุโรป โดยภาคประชาสังคมเมืองซวอนของเกาหลีใต้ ซึ่งได้ทำการปั้นรูปปั้นและส่งไปยังเยอรมนี การตั้งรูปปั้นครั้งนี้ นอกจากจะทำให้เห็นถึงขอบข่ายการเรียกร้องที่ขยายไปยังภูมิภาคอื่นแล้ว ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อตั้งรูปปั้น ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ยังคงนำอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนและ สิทธิสตรีเข้ามาใช้ได้ ตามที่นาย ยอม แท-ยง (Yeom Tae-young) นายกเทศมนตรีเมืองซวอน ผู้ให้การสนับสนุนกลุ่มประชาสังคมเมืองซวอนในการเรียกร้องเพื่อกดดันญี่ปุ่นในครั้งนี้ได้ระบุว่า รูปปั้นนี้ตั้งขึ้น เพื่อ “ให้โลกได้รับรู้ถึงสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงที่ถูกเหยียบย่ำจากไคกนาฏกรรมของสงครามและเพื่อไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยขึ้นมาอีก” (Yonhap News Agency, 2017) ทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากนายเฮร์เบิร์ต เวิร์ธ (Heribert Wirth) หัวหน้าคณะกรรมการ Nepal-Himalaya Pavilion Park ผู้ซึ่งมีแนวคิดเสรีและให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่แล้ว อีกทั้งนายเวิร์ธ ยังชัดเจนในเรื่องการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่แม้จะได้รับแรงกดดันจากทางญี่ปุ่นให้ย้ายรูปปั้นนั้นออกจากสวนสาธารณะ ทว่า นายเวิร์ธก็ยังคงยืนยันว่ารูปปั้นนี้จะยังคงตั้งอยู่ต่อไปตราบใดที่ญี่ปุ่นยังไม่ยอมขอโทษ และชดใช้ให้แก่เกาหลีอย่างเพียงพอ (The Korea Times, 2017)

นอกจากนี้ ก่อนที่จะมีการนำรูปปั้นมาตั้งที่ Nepal-Himalaya Pavilion Park ภาคประชาสังคมเมืองซวอนได้เคยมีแผนจะตั้งรูปปั้นดังกล่าวที่ไฟรบวร์ค (Freiburg) รัฐบาเดิน (Baden) และ นายกเทศมนตรีของไฟรบวร์คก็ยังคงเคยให้การสนับสนุนการตั้งรูปปั้นหญิงบำเรอที่ทางภาคประชาสังคมเมืองซวอนส่งมาให้ เป็นของขวัญแก่ไฟรบวร์ค โดยให้เหตุผลว่า รูปปั้นหญิงบำเรอไม่ได้มีเจตนาที่จะดูหมิ่นญี่ปุ่นแต่เป็นไปเพื่อ “แสดงออกถึงการต่อต้านความรุนแรงต่อสตรี” และมีกำหนดตั้งรูปปั้นในวันที่ 10 ธันวาคม 2016 ตรงกับวันที่องค์การสหประชาชาติกำหนดว่าเป็นวันสิทธิมนุษยชน (Japan Times, 2016) ซึ่งแผนการนี้ได้ย้ำชัดว่าภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ยังคงดำเนินการภายใต้กรอบสากลอย่างชัดเจน แม้ว่าแผนการดังกล่าวจะถูกยกเลิกในภายหลัง เนื่องจากไฟรบวร์คถูกแรงกดดันจากทางญี่ปุ่นและปฏิเสธการตั้งรูปปั้นไปในท้ายที่สุด ด้วยทางไฟรบวร์คนั้นถือว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีกับเมืองมาซึยะมะ (Matsuyama) ของญี่ปุ่นและมีความสัมพันธ์ที่ยาวนานมาตั้งแต่ปี 1989 ขณะที่ซวอนเพิ่งมีความสัมพันธ์กับไฟรบวร์คในปี 2015 จึงไม่น่าแปลกใจว่าเหตุใดนายกเทศมนตรีของไฟรบวร์คจึงไม่สามารถตอบรับการตั้งรูปปั้นในพื้นที่ได้

สาเหตุที่เยอรมนีคือประเทศแรกในยุโรปที่ภาคประชาสังคมเกาหลีได้มุ่งที่จะนำประเด็นหญิงบำเรอเข้ามาเรียกร้อง ผู้วิจัยมองว่า เป็นเพราะเยอรมนีเองก็เคยมีกรณีนำตัวผู้หญิงมาปรนนิบัติทหารนาซีในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเช่นกันซึ่ง นันดา เฮอเบอร์มานน์ (Nanda Herbermann) ระบุว่าผู้หญิงที่ถูกนำตัวมาอยู่ในค่ายกักกัน (concentration camp brothels) ส่วนใหญ่จะเป็นนักโทษทางการเมืองและผู้หญิงจากประเทศที่เยอรมนีเข้ายึดครอง (Herbermann, 2000) แต่หลังจากสงครามโลกสิ้นสุด เยอรมนีก็พยายามที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศที่ตนเคยเข้ายึดครอง ผู้นำของเยอรมนีรุ่นต่อมาได้แสดงความสำนึกผิดต่อการกระทำที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนาซีและการสังหารฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ลงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เยอรมนีสนับสนุนให้ญี่ปุ่นยอมรับผิดต่อสิ่งที่ได้กระทำในอดีต และเมื่อนางแอนเจลา มาร์เคิล นายกรัฐมนตรีของเยอรมนีได้ไปเยือนประเทศญี่ปุ่นในเดือนมีนาคม 2015 ก็ได้มีการเน้นย้ำถึงหัวข้อนี้โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอ (Rienzi, 2015)

ความชัดเจนของเยอรมนีในการสนับสนุนให้ญี่ปุ่นขอโทษและแสดงความรับผิดชอบต่อประเทศที่เคยอยู่ใต้อาณานิคม โดยเฉพาะประเด็นหญิงบำเรอ ทำให้ภาคประชาสังคมเกาหลีได้ดำเนินการสนับสนุนของผู้นำเยอรมนีมาผนวกรวมเข้ากับอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ส่งผลให้นายกเทศมนตรีของไฟร์เวิร์คให้การสนับสนุนการตั้งรูปปั้นอย่างเต็มที่ในคราวแรก ก่อนจำเป็นต้องปฏิเสธการตั้งรูปปั้นเพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างไฟร์เวิร์คกับญี่ปุ่น ในขณะที่ทางเจ้าหน้าที่ของ Nepal-Himalaya Pavilion Park ในบาวาเรียมิได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญี่ปุ่น ทั้งหัวหน้าคณะกรรมการอย่างนายเวิร์ธยังเป็นผู้ที่สนับสนุนในเรื่องของสิทธิมนุษยชนเป็นทุนเดิม จึงทำให้การตั้งรูปปั้นที่สวนสาธารณะเป็นไปอย่างรวดเร็วแม้จะมีกระแสต่อต้านจากทางญี่ปุ่น ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อจรรยาบรรณที่ย้ายรูปปั้นออกจากสวนสาธารณะแต่อย่างใด

บทสรุป

ในบทความนี้ จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่มีการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งกรณีหญิงบำเรอระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ในปี 2015 กระแสการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นรับผิดชอบสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองกลับปะทุหนักขึ้นแทนที่ทุกอย่างจะจบลงตามข้อตกลงข้างต้น นำมาซึ่งปรากฏการณ์ตั้งรูปปั้นหญิงบำเรออันเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงชาวเกาหลีที่ถูกนำตัวไปปรนนิบัติทหารญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ถึงแม้ว่าจะมีการตั้งรูปปั้นดังกล่าวก่อนหน้าการลงนามตามสถานที่ต่างๆไปแล้วในหลายๆ แห่งทั้งในเกาหลีใต้และในต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา แต่สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการลงนามคือการขยายตัวทางการเรียกร้องจากภายในเกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา ไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ ทั้งยุโรปและเอเชีย

การเรียกร้องในหลายๆ พื้นที่ในต่างประเทศ เกิดขึ้นจากการดำเนินงานขององค์กรภายในประเทศนั้นๆ โดยส่วนใหญ่แล้ว องค์กรที่ดำเนินการในด้านนี้จะเป็นกลุ่มคนเกาหลีในต่างประเทศ และภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ซึ่งผลักดันประเด็นหญิงบำเรอไปสู่ระดับนานาชาติด้วยวิธีการที่หลากหลาย หนึ่งในนั้นคือการตั้งรൂปบ้าน ซึ่งในบทความนี้ได้มุ่งวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในการตั้งรૂปบ้านในต่างประเทศ ซึ่งในช่วงหลังปี 2015 เป็นต้นมา ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากญี่ปุ่นและต่อต้านการลงนามในข้อตกลงยุติความขัดแย้งอย่างเข้มข้น และพบว่า วิธีการนำรૂปบ้านเข้าไปในต่างประเทศเพื่อจุดประสงค์ในการเรียกร้องของภาคประชาสังคมนั้น ทำได้โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในต่างประเทศ และในการสร้างเครือข่าย ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ได้ดำเนินการ 2 รูปแบบคือ การใช้กรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อสร้างเครือข่ายกับประเทศที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจญี่ปุ่นในช่วงสงคราม ดังเช่นการร่วมมือกันตั้งรૂปบ้านหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้และชาวจีนระหว่าง ภาคประชาสังคมเมืองฮวาซ็องและมหาวิทยาลัยเซียงไฮ้ในประเทศจีน และการเคลื่อนไหวภายใต้กรอบแนวคิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการผลักดันประเด็นปัญหาไปสู่สายตาประชาคมโลก ที่ทำให้ประเด็นการเรียกร้องขยายขอบข่ายความร่วมมือที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ภายในเกาหลีใต้หรือกลุ่มประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น หากยังสามารถกระตุ้นให้นานาชาติหันมาสนใจประเด็นหญิงบำเรอมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า การใช้อุดมการณ์สากลเข้ามาเป็นแกนหลักในการเรียกร้องเป็นการสร้าง 'ความชอบธรรม' เพื่อให้เกิด 'การยอมรับ' ต่อการเรียกร้องผ่านการตั้งรૂปบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งในประเทศมหาอำนาจที่สนับสนุนในเรื่องของความเท่าเทียม สิทธิมนุษยชน และสิทธิสตรีเพื่อกดดันญี่ปุ่น อีกนัยหนึ่ง อาจมองได้ว่า การเรียกร้องภายใต้ยุทธศาสตร์สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีในต่างประเทศแทนที่จะมุ่งเรียกร้องและกดดันญี่ปุ่นโดยตรงนั้น เป็นการทำให้ความคิดที่ว่า เกาหลีใต้จงใจใช้ประเด็นหญิงบำเรอในแง่การเมืองโจมตีญี่ปุ่นในเวทีระหว่างประเทศนั้น 'เบาบางลง' หรือ 'ไม่สำคัญ' เท่ากับการรณรงค์ในเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรี

ทั้งนี้ ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ ผู้วิจัยได้หยิบยกทฤษฎีเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติของ Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink มาเป็นกรอบในการศึกษา และสังเกตว่า การทำงานของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในบางกรณีก็ได้ประสานงานกับภาคประชาสังคมในต่างประเทศแต่อย่างใด หากกลุ่มผู้สนับสนุนที่ให้ความช่วยเหลือแก่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้กลับเป็นรัฐบาลท้องถิ่น เช่น การจัดแสดงรૂปบ้านหญิงบำเรอที่วอชิงตัน ดีซี โดยประสานงานกับ MOAPIA ซึ่งถือเป็นรัฐบาลท้องถิ่นที่ดำเนินงานในด้านสิทธิมนุษยชนของชาวเอเชีย อีกตัวอย่างหนึ่งคือ ความพยายามในการตั้งรૂปบ้านหญิงบำเรอที่ไฟรבורค ประเทศเยอรมนี ซึ่งเห็นชัดว่า ผู้ที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้ในครั้งนี้ คือนายกเทศมนตรี มิใช่ภาคประชาสังคมในเยอรมันแต่อย่างใด แม้ว่าท้ายที่สุดแล้ว ความพยายามดังกล่าวไม่สำเร็จผลและได้เปลี่ยนสถานที่ตั้งรૂปบ้านมาที่บาวาเรียแทน ซึ่งจากตัวอย่างนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แม้การสร้างเครือข่ายประชาสังคมข้ามชาติ

โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปตามที่ Margaret E. Keck และ Kathryn Sikkink ได้ระบุไว้ ทว่า ในบางกรณี อาจมีข้อยกเว้นหรือ ‘เบน’ ออกจากแบบแผนที่ทฤษฎีได้กล่าวไว้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากกรอบการมีประสบการณ์ร่วมกัน และอุดมการณ์สากลข้างต้น ไม่ได้เป็นวิธีการใหม่หรือแตกต่างไปจากการเรียกร้องในช่วงก่อนการลงนาม แต่วิธีการทั้งสองก็คือเครื่องมือที่ดีที่สุดในการขับเคลื่อนประเด็นปัญหา เพื่อให้ประชาชนทั่วไป หรือองค์กรภายนอกประเทศเล็งเห็นความสำคัญและให้ความช่วยเหลือในการเคลื่อนไหวประเด็นหญิงบำเรอ

ในการที่จะสร้างเครือข่ายกับกลุ่มประเทศที่เคยได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจของ ญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลก ไม่ใช่เรื่องยากที่ภาคประชาสังคมเกาหลีใต้จะใช้เรื่องราวที่ได้ประสบแบ่งปันกับนักเคลื่อนไหวในประเทศเหล่านั้น ที่เปรียบเสมือน ‘เพื่อนร่วมชะตากรรม’ เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียกร้อง ดังเช่นการตั้งรൂปปั้นที่มหาวิทยาลัยเซียงไฮ้เป็นต้น และในพิธีเปิดรૂปปั้นหญิงดังกล่าว ซึ่งมีรૂปปั้นหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้และจีนตั้งคู่กัน ลี ยูน-ซู (Lee Yoon-soo) อดีตหญิงบำเรอชาวเกาหลีใต้ยังได้กล่าวว่า รૂปปั้นหญิงบำเรอเกาหลีใต้จะไม่โดดเดี่ยวอีกต่อไป (The Dong-A Ilbo, 2016)

ในขณะที่การจะทำให้ประชาชนทั่วไป องค์กรอื่นๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเล็งเห็นว่า ปัญหาหญิงบำเรอเป็นเรื่องสำคัญและควรได้รับการแก้ไข การนำแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ทั่วโลกยอมรับมาใช้จึงเป็นสิ่งที่ตอบโจทย์มากที่สุด โดยนำเสนอประเด็นในแง่ของการถูกละเมิดสิทธิทั้งความเป็นมนุษย์และความเป็นผู้หญิง ความรุนแรงที่หญิงบำเรอเหล่านั้นต้องเผชิญในช่วงสงคราม เมื่อดำเนินการภายใต้กรอบทั้งสองข้างต้น ย่อมทำให้นักเคลื่อนไหว องค์กรที่ยึดถืออุดมการณ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีสนใจและยื่นมือเข้ามาสนับสนุนการเรียกร้องและทำให้ประเด็นหญิงบำเรอ แพร่ขยายไปได้ทั่วทุกมุมโลก ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ภายในเกาหลีใต้หรือในหมู่ประเทศที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว

บรรณานุกรม

- BBC News. (2015, December 28). Japan and South Korea agree WW2 'comfort women' deal. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-asia-35188135>
- Board of Supervisors. (2015, September 22). *Resolution urging the City and County of San Francisco to establish a memorial for "Comfort Women" and to educate the community about stopping global human trafficking of women and girls*. Retrieved from <https://sfbos.org/ftp/uploadedfiles/bdsupvrs/resolutions15/r0342-15.pdf>
- Hankyoreh. (2016, December 11). Comfort woman statue in Washington DC seeking a permanent home. Retrieved 2018, May 2, from http://www.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/774140.html
- Herbermann, N. (2000). *The Blessed Abyss: Inmate #6582 in Ravensbrück Concentration Camp for Women*, trans. Hester Baer. Michigan: Wayne State University Press.
- Hooks, B. (2015). *Feminist theory: From margin to center*. New York: Routledge.
- Hwang, E. (2016). Politics of statue: Peace monument and the personification of memory. *EPIK Journals Online* 7(1): Retrieved April 25, 2018, from http://www.eai.or.kr/main/search_view.asp?intSeq=6867&board=kor_report
- Japan Times. (2016, September 8). Europe's first 'comfort women' statue planned for German city. Retrieved from <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/09/08/national/plan-afoot-install-europes-first-comfort-women-statue-freiburg/#.Wyv5KaczblU>
- Muta, K. (2016). The 'Comfort Women' issue and the embedded culture of sexual violence in contemporary Japan. *Current Sociology Monograph* 64(4), 620- 636.
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activist beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. United States of America: Cornell University Press.

- Kern, T., & Nam, S. (2009). The Korean Comfort Women Movement and the Formation of a Public Sphere in East Asia. in F. Rüdiger, J.E. Hoare, P. Köllner, & S. Pares (Eds.), *Korea Yearbook 2009: Politics, Economy and Society* (pp. 227-255). Leiden: Brill.
- Kumagai, N. (2016). *The Comfort Women: Historical, Political, and Moral Perspectives*. (David Noble, Trans.). Tokyo: International House of Japan.
- Reuters. (2018, August 14). South Korea marks first 'comfort women' day, joined by protestors in Taiwan. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-asia-comfortwomen/south-korea-marks-first-comfort-women-day-joined-by-protestors-in-taiwan-idUSKBN1KZ07O>
- Rienzi, G. (2015). Other nations could learn from Germany's effort to reconcile after WWII. *Johns Hopkins University* (summer). Retrieved May 30, 2018, from <https://hub.jhu.edu/magazine/2015/summer/germany-japan-reconciliation/>
- Shanghaiist. (2015, December 5). First Chinese memorial commemorating the suffering of 'comfort women' opens in Nanjing. Retrieved from http://shanghaiist.com/2015/12/02/comfort_women_memorial_opens_in_nanjing/
- Son, E. W. (2018). *Embodied reckoning: "comfort women," performance, and transpacific regress*. Ann Arbor: University of Michigan.
- South China Morning Post. (2016). Learn from the past to build a better world, 'comfort women' historian urges young Chinese. Retrieved from https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2039979/look-past-build-better-world-comfort-women-historia_
- Stetz, M. D., & Oh, Bonnie B. C. (2015). *Legacies of the Comfort Women of World War II*. New York: Routledge.
- The Asahi Shimbun. (2017, November 24). Osaka to cut ties to San Francisco over 'comfort women' statue. Retrieved from <http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201711240033.html>
- The DC Mayor's Office on Asian and Pacific Islander Affairs (MOAPIA). (2007). Government Resources. Retrieved from <https://apia.dc.gov/page/government-resources>

- The Dong-A Ilbo. (2016, October 24). Comfort women statues set up for the first time in China. Retrieved from <http://english.donga.com/3/all/26/766669/1>
- The Korea herald. (2014, August 24). In solidarity with wartime rape victims. Retrieved from <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20140824000084>
- The Korea Times. (2017, March 15). Japan seeks to remove first 'Girl Statue' in Europe. Retrieved July 1, 2018, from https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2017/03/120_225735.html
- The Washington post. (2018, January 22). Japan's prime minister could solve the 'comfort women' issue once and for all. So why won't he?. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2018/01/22/japans-prime-minister-could-solve-the-comfort-women-issue-once-and-for-all-so-why-wont-he/?utm_term=.34f0bb0e8dd9
- Tsutsui, K. (2006). Redressing past Human Rights Violations: Global Dimensions of Contemporary Social Movements. *Social Forces*. 85 (1), 331-354.
- United Nations, (2014). *Women's rights are human rights*, New York and Geneva: United Nations.
- Winanti, P. S., & Hanif, H. (2014). *Transnational Advocacy for Advocating Governance Reform in Extractive Industries in ASEAN: Make Transparency Works*. Paper presented at International Conference on ASEAN Studies 2014 (ICONAS): Yogyakarta. (Mimeographed)
- Yonhap News Agency. (2017, March 9). Statue remembering Korea's comfort women erected in Germany. Retrieved from <http://english.yonhapnews.co.kr/national/2017/03/09/0302000000AEN20170309000251315.html>